

Przemysław
Czyżewski

Włodzimierz Jarmolik
(19 X 1955 – 15 VI 2024)

Instytut Pamięci Narodowej
w Białymstoku

DOI: 10.15290/sp.2025.33.02.18

Włodzimierz Jarmolik urodził się w Soczi 19 października 1955 r. Jego ojciec, pochodzący z okolic Białegostoku, po śmierci Stalina został zwolniony z sowieckiego łagru na Rosyjskim Dalekim Wschodzie. Na Kaukazie Północnym poznał żonę. W 1956 r. do Polski wrócił ojciec, a rok później do Białegostoku przyjechała matka z prawie dwuletnim Włodzimierzem. Przez wiele lat często odwiedzała mieszkającą w Związku Sowieckim rodzinę matki. Doświadczenie to znakomicie przełożyło się na jego doskonałą znajomość języka i kultury rosyjskiej. Po ukończeniu Technikum Mechanicznego rozpoczął studia historyczne na Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. W 1980 r. obronił pracę magisterską *Geneza i pierwsze lokacje miast podlaskich województwa podlaskiego (XI – pierwsza ćwierć XVI wieku)* napisaną pod kierunkiem doc. dra hab. Stanisława Alexandrowicza. Praca ta zdobyła Nagrodę Naukową im. Prof. Dr. Stanisława Herbsta przyznawaną przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Historycznego (komisji przewodniczył prof. Henryk Samsonowicz).

Na podstawie pracy magisterskiej powstał artykuł, który został opublikowany w „Przeglądzie Historycznym”¹. Został opracowany w oparciu o nowe, niewykorzystywane dotychczas źródła rękopiśmienne – przede wszystkim zbiór Ignacego Kapicy, a także zespół Kamera Wojny i Domen w Białymstoku. Jarmolik dotarł do nieznanych wcześniej dokumentów lokacyjnych. Ustalił prawidłowe daty przywilejów. Wydzielił etapy powstawania miast podlaskich: od ustanowienia wójtostwa, poprzez nadanie prawa chełmińskiego, zmianę na prawo magdeburskie, aż po późniejsze rozszerzenie uprawnień. Przeprowadził również szczegółową analizę postanowień przywilejów lokacyjnych i wynikających z nich uprawnień. Świeżo upieczony magister poprawiał ustalenia swojego promotora S. Alexandrowicza i takich znawców przedmiotu, jak Juliusz Bardach. Praca zawierała kompetentny przegląd dotychczasowej historiografii, a także porównania z sytuacją na sąsiednich obszarach. Autor wykazał się również umiejętnością syntetycznego ujęcia zagadnień. W znacznej części były to nowe

¹ W. Jarmolik (1982), *Rozwój niemieckiego prawa miejskiego na Podlasiu od unii lubelskiej 1569 roku*, „Przegląd Historyczny” 73, z. 1–2, s. 23–46.

ustalenia i wnioski. Pozostają aktualne do dziś i tylko w niewielkim stopniu zostały skorygowane dzięki kwerendzie w nowych źródłach. Od razu po opublikowaniu artykułu stał się podstawowym opracowaniem do dziejów Podlasia w okresie późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności.

Od roku akademickiego 1980/81 W. Jarmolik pracował najpierw jako asystent stażysta, później asystent, a następnie starszy asystent w Instytucie Historii Filii UW w Białymstoku. W letnim semestrze r. akad. 1985/86 odbył staż naukowy w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu pod opieką doc. dra hab. Zenona Nowaka. Wykorzystał to do kwerend bibliotecznych w zakresie źródeł do stosunków litewsko-krzyżackich oraz litewsko-moskiewskich, a także historiografii, w tym litewskiej, niemieckiej i rosyjskiej. Wydawnictwa te w ogromnej większości były wówczas niedostępne w białostockich bibliotekach. Korzystał również z konsultacji z doc. Z. Nowakiem oraz prof. Marianem Biskupem. Uczestniczył także w wykładach prof. Janusza Bieniaka z nauk pomocniczych historii średniowiecznej.

22 października 1990 r. W. Jarmolik uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii, broniąc w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pracę *Organizacja litewskiej służby dyplomatycznej za panowania Kazimierza i Aleksandra Jagiellończyków*, napisaną pod opieką naukową prof. Stanisława Alexandrowicza. Jednym z recenzentów był prof. Jerzy Ochmański. Niestety, praca ta nie ukazała się drukiem. W. Jarmolik złożył w wydawnictwie Filii UW w Białymstoku konspekt wydawniczy, ale nie doszło do realizacji zamierzenia. W późniejszych latach koledzy i przełożeni namawiali autora do wydania pracy, jednak uznał on, że wymaga to pracochłonnego uzupełnienia o nowe pozycje historiografii, tymczasem zajęty był przygotowaniem habilitacji. Ukazało się jedynie kilka artykułów opartych na dysertacji².

Uzyskanie doktoratu poskutkowało awansem na stanowisko adiunkta. W. Jarmolik rozpoczął prace nad kolejnym tematem badawczym – „Możliwość władztwa na Podlasiu za Jagiellonów: koligacje, wpływy, majątek”. W letnim semestrze r. akad. 1991/92 odbył staż naukowy w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego pod opieką prof. Andrzeja Wyrobisza. Wykorzystał go do kwerend źródłowych w Archiwum Głównym Akt Dawnych, Bibliotece

² Tenże (1992), *Obsługa komunikacyjna posłów litewskich w późnym średniowieczu*, w: *Miasto. Region. Społeczeństwo, Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Wyrobiszowi w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, pod red. E. Dubas-Urwanowicz i J. Urwanowicza, Białystok, s. 189–197; tenże (1993), *Dyplomatyczne misje do Moskwy Iwana Sapiiehy*, „Białostocczyzna”, nr 4, s. 101–103; tenże (1995), *Rola namiestników ziem nadgranicznych w kontaktach dyplomatycznych Wielkiego Księstwa Litewskiego w późnym średniowieczu*, w: *Wojsko. Społeczeństwo. Historia. Prace ofiarowane Profesorowi Mieczysławowi Wrzaskowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę Jego urodzin*, pod red. W. Fedorowicza i J. Snopki, Białystok, s. 31–39.

Uniwersytetu Warszawskiego i Bibliotece Narodowej. Znaczne obciążenie dydaktyczne, działalność organizacyjna, liczne publikacje popularno-naukowe opóźniały dokończenie zamierzonej pracy. Na początku lat dwutysięcznych nałożyły się na to kłopoty zdrowotne (skutki obrażeń odniesionych podczas uprawiania sportu – kontuzja kolana wymagała stałego leczenia oraz częstego stosowania silnych środków przeciwbólowych), a także problemy w życiu osobistym. Przekształcenia organizacyjne oraz zmiany personalne (m.in. odejście części pracowników przyjeżdżających z innych ośrodków) na wydziale i w instytucie w nowo powstałym Uniwersytecie w Białymstoku także nie sprzyjały stabilizacji. Wszystko to doprowadziło do zakończenia pracy W. Jarmolika w Instytucie Historii UwB.

W 1991 r. W. Jarmolik napisał w życiorysie: „moje zainteresowania naukowe konsekwentnie dotyczą późnośredniowiecznych dziejów Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza zaś Wielkiego Księstwa Litewskiego. Oprócz tego zajmuję się również badaniami nad przeszłością regionu (Podlasie)”. Podstawą umożliwiającą prowadzenie dogłębnych badań i wniesienie znaczącego wkładu w historiografię Wielkiego Księstwa Litewskiego, Podlasia i Białostoczczyzny była doskonała znajomość literatury historycznej oraz systematyczna kwerenda archiwalna i biblioteczna. Obejmowała trudno osiągalne w Białymstoku wydawnictwa, a przede wszystkim źródła rękopiśmienne. W. Jarmolik był chyba pierwszym historykiem, który przebadał na tak dużą skalę wypisy źródłowe Ignacego Kapicy Milewskiego, dzięki czemu odkrył wiele nieznanych wcześniej źródeł i dokonał ważkich ustaleń. Aktywnie poszukiwał innych, dotąd niewykorzystanych, archiwaliów, np. w aktach z czasów zaboru pruskiego, które zawierały odpisy wcześniejszych dokumentów. Do najważniejszych osiągnięć należy odkrycie, że pierwszym wojewodą podlaskim był Iwan Sapieha (1513–17), co zarazem oznaczało wyznaczenie daty utworzenia województwa³. Zajmował się dyplomacją, możnowładztwem (Gasztołdowie, Sapiehowie, Sudymontowiczowie, Radziwiłłowie) Wielkiego Ks. Litewskiego, w tym nowatorską wówczas w Polsce prozopografią⁴. Publikacje W. Jarmolika dotyczą oczywiście dziejów miast (zwłaszcza Tykocina, Suraża, Waniewa, Sokołowa Podlaskiego, Goniądza, Mordów, Wasilkowa) oraz prawnej analizy treści przywilejów miejskich. Ważną część dorobku stanowi również biografistyka (m.in. artykuły o Łukaszu Górnickim i jego rodzinie, Gryzeldzie Wodyńskiej, Ignacym Kapicy Milewskim,

³ Tenże (1988), *Początki województwa podlaskiego*, „Podlasie”, nr 2, s. 15–19; tenże (1989), *Powstanie województwa podlaskiego*, „Białostoczczyzna”, nr 4, s. 6–9.

⁴ Tenże (1996), *Kariery polityczne dworzan litewskich Kazimierza Jagiellończyka*, w: *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza do współczesności. Studia i materiały ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, pod red. Z. Karpusa, T. Kempy i D. Michaluk, Toruń, s. 93–101.

Zygmuncie Glogerze). Systematycznie uporządkowane wyniki rozległych kwerend oraz unikalna wiedza o postaciach podlaskiej przeszłości – także tych mniej znaczących – zostały wykorzystane w istotnym wydawnictwie – spisach przedrozbiorowych urzędników Podlasia⁵.

Bardzo systematycznie prowadzona kwerenda w prasie pierwszej połowy XX w. pozwoliła W. Jarmolikowi na wkroczenie na nowe obszary badawcze, takie jak przestępczość w okresie międzywojennym. W późniejszym okresie ta tematyka zaczęła nawet dominować w jego zainteresowaniach. Charakterystyczna cecha ówczesnej prasy – podawanie nazwisk osób podejrzewanych, pochwyconych i skazanych za dokonanie przestępstw – umożliwiła dobrą orientację w środowiskach przestępczych, a także ustalenie osób wybijających się na tej niwie. W. Jarmolik w swoich publikacjach wykazywał się doskonałą znajomością terminologii, języka kryminalistów oraz poszczególnych rodzajów przestępczej działalności.

Od początku ważną dziedziną pisarstwa historycznego W. Jarmolika było recenzowanie prac i relacjonowanie życia naukowego. Debiutował w 1981 r. na łamach „Przeglądu Historycznego” recenzją książki G. Szytchowa poświęconej grodom ziemi połockiej IX–XIII w.⁶ Jego recenzje były bardzo wnikliwe – zawierały odniesienia do innych prac, często wskazywały na braki, prostowały błędy i wprowadzały uzupełnienia. Czasem prowadziło to do polemik między autorem a recenzentem. Artykuły te wskazują na odczytanie, rozległość zainteresowań i szerokie horyzonty W. Jarmolika. Recenzje nie ograniczały się ani do Podlasia, ani do historii.

Chęć dzielenia się wiedzą, dążenie do upowszechniania znajomości historii, zwłaszcza Podlasia, oraz poczucie potrzeby prostowania błędnych przekonań na temat przeszłości powodowały, że W. Jarmolik już w pierwszych latach pracy naukowej zaczął publikować liczne artykuły popularnonaukowe i popularyzatorskie w takich czasopismach i gazetach, jak: „Mówią Wieki”, „Kontrasty”, „Kontakty”, „Tygodnik Siedlecki”, „Tygodnik Białostocki”, „Kurier Poranny”, „Gazeta Współczesna”, „Gazeta w Białymstoku” (lokalny dodatek do „Gazety Wyborczej”), „Styk. Białostocki Informator Kulturalny”, „Gazeta Wasilkowska”, „Gryfita. Białostocki Magazyn Historyczny”. Tematyka artykułów była bardzo szeroka – od średniowiecznej Rusi i Wielkiego Ks. Litewskiego po przestępczość międzywojenną i współczesne osiągnięcia nauk historycznych. Zwłaszcza zajmujące opisy wyczynów kasiarzy, szopenfeldziarzy i innych typów spod ciemnej

⁵ *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy* (1994), t. 8, *Podlasie*, opr. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik.

⁶ W. Jarmolik (1981), [rec.], G. W. Szytchow, *Goroda Połockoj ziemi (IX–XIII ww.)*, *Mińsk 1979*, „Przegląd Historyczny” 72, nr 3, s. 541–544.

gwiazdy przyniosły mu spore grono wielbicieli i do dziś cieszą się one dużą popularnością w Internecie. Poza tym opisywał wydarzenia z dziejów Podlasia, ciekawe postaci (w tym historyków), dzieje miast i miasteczek, konfliktów zbrojnych i wiele innych zagadnień.

Przez ponad dwadzieścia lat W. Jarmolik prowadził proseminaria, konwersatoria i wykłady z historii średniowiecza, nauk pomocniczych historii, historii regionalnej, objazdy naukowe na studiach dziennych, zaocznych, wieczorowych i podyplomowych, a także z historii Polski na filologii polskiej oraz z historii Rosji na filologii rosyjskiej. Zajęcia prowadzone były bardzo interesująco, według oryginalnych, autorskich programów, z wykorzystaniem także źródeł obcojęzycznych. Dzięki rozległej wiedzy i kompetencjom W. Jarmolik wyrobił sobie duży autorytet wśród studentów. Za działalność dydaktyczną był również chwalony w oficjalnych opiniach, a nawet otrzymał za nią nagrodę rektora ds. Filii UW w Białymstoku w 1992 r.

Ważną sferą w działalności dydaktycznej i naukowej W. Jarmolika była sprawowana od 1982 r. opieka nad studenckim kołem naukowym historyków. Już w 1981 r. uczestniczył w obozie naukowym koła pod kierunkiem dra Józefa Maroszka w Drohiczynie. Następnie organizował takie wyjazdy do Bociek i Goniądza. Studenci pod kierunkiem W. Jarmolika zajmowali się także przeszłością Wasilkowa. Poprzez tak atrakcyjną formę przekazywał wiedzę o podstawach warsztatu historyka, uczył badań archiwalnych i terenowych. Pozwalało to młodym ludziom przeżyć przygodę badawczą, dotrzeć do rzadkich wydawnictw, zetknąć się z archiwaliami, czasem zanim trafili na seminaria magisterskie. Jednocześnie studenci mogli korzystać z doświadczenia, rad i wiedzy opiekuna oraz innych pracowników naukowych, uczestniczyli w atrakcyjnych (zwłaszcza dla historyka) wyjazdach oraz ciekawym życiu towarzyskim i kulturalnym.

W. Jarmolik pełnił też dodatkowe funkcje na uniwersytecie. W pierwszym roku po zatrudnieniu przepracował część czasu w bibliotece wydziałowej i pomagał w porządkowaniu księgozbioru. Od 7 grudnia 1981 r. społecznie pełnił funkcję sekretarza naukowego Instytutu Historii. Był chwalony za uporządkowanie dokumentacji tej jednostki. Był też wybierany do Rady Naukowej Instytutu, pełniąc w niej także funkcję sekretarza. Natomiast w latach 1995–1998 był zastępcą dyrektora Instytutu Historii.

W latach dziewięćdziesiątych zatrudniony był na pół etatu w Regionalnym Ośrodku Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Białymstoku, gdzie pracował nad słownikiem historyczno-geograficznym Podlasia.

Angażował się także w działalność w stowarzyszeniach naukowych i regionalnych. Od 1990 r. był sekretarzem Białostockiego Towarzystwa Naukowego, a od 1993 r. wiceprezesem tej organizacji. Działał również w Oddziale Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Białymstoku.

Prowadził aktywną działalność wydawniczą. Od 1990 r. był sekretarzem redakcji kwartalnika BTN „Białostoczczyzna”. Tę samą funkcję pełnił w „Studiach Podlaskich” – czasopiśmie wydawanym przez macierzysty Instytut Historii. W latach 1997–2000 był redaktorem naczelnym wydawanego tamże „Gryfity. Białostockiego Magazynu Historycznego”. Współredagował również popularnonaukowe „Podlasie” wydawane przez PTTK.

Początki pracy na uniwersytecie przypadły na ciekawe i trudne czasy „Solidarności” oraz stanu wojennego. Był to schyłkowy okres komunizmu, jednak w pierwszym roku pracy W. Jarmolik musiał uczestniczyć w seminarium dydaktyczno-ideologicznym, obowiązkowym dla wszystkich asystentów stażyстів. Jak w wielu przypadkach, wysiłki władzy spełzły na niczym. W czerwcu 1982 r. prof. Andrzej Wyrobisz zrezygnował z funkcji dziekana Wydziału Humanistycznego, nie godząc się z tzw. weryfikacją kadry pracowniczej, mającą na celu usunięcie z uczelni osób o poglądach opozycyjnych. Słuchacze seminarium doktoranckiego skierowali wówczas list do sejmowej komisji ds. nauki, w którym apelowali o umożliwienie dziekanowi dalszej pracy. W. Jarmolik należał do grona sygnatariuszy tego pisma⁷. Na to, jak wielkim zaufaniem cieszył się wśród kolegów i opozycjonistów, wskazuje fakt, że to jemu oddano na przechowanie dokumentację „Solidarności” po wprowadzeniu stanu wojennego. Liczono przy tym na to, że, w razie czego, jako obywatel sowiecki, nie będzie represjonowany przez Służbę Bezpieczeństwa.

Przez wiele lat W. Jarmolik z zaangażowaniem uprawiał koszykówkę. Duże możliwości dawał mu słuszny wzrost (191 cm). Już przed studiami oraz w ich trakcie grał w zespołach zrzeszonych w SZS i AZS. Z drużyną uczelnianą wyjeżdżał na turnieje uniwersyteckie w Baku i Grodnie. Przygoda ta trwała także w pierwszych latach pracy naukowej – np. w marcu 1986 r. z akademicką drużyną koszykówki Filii UW w Białymstoku brał udział w mistrzostwach Polski wyższych szkół pedagogicznych i filii uniwersytetów.

Bogata osobowość, liczne talenty i szerokie horyzonty W. Jarmolika przejawiały się w wielu dziedzinach. Był wielbicielem i znawcą twórczości Włodzimierza Wysockiego. Dokonał przekładów jego utworów na język polski. Zdaniem znawców, tłumaczenia te zasługują na miano kongenialnych. Wybitny poeta i kolega z uczelni, Jan Leończuk, próbował doprowadzić do wydania ich drukiem.

Nie sposób opisać wszystkich zakresów aktywności W. Jarmolika. Warto jednak chyba wspomnieć, że przez wiele lat układał krzyżówki i inne zagadki słowno-literowe o różnych poziomach trudności. Publikowane w wielu

⁷ E. Pankiewicz (1992), *Z rozważą, lecz bez strachu. Z dziejów Wydziału Humanistycznego Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku*, w: *Miasto. Region. Społeczeństwo, Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Wyrobiszowi w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, pod red. E. Dubas-Urwanowicz i J. Urwanowicza, Białystok.

wydawnictwach, także o ogólnopolskim zasięgu, pozwalały dorobić do skromnej akademickiej pensji.

W. Jarmolik wniósł trwały wkład do historiografii Podlasia i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Świadczą o tym cytaty w nowo wydawanych pracach. Był ważną postacią w środowisku historycznym i kulturalnym Białegostoku. Życzliwie dzielił się wynikami kwerend, pożyczał trudno dostępne książki z własnej bogato zaopatrzonej biblioteki. Chętnie udzielał cennych podpowiedzi i konsultacji. W pamięci kolegów i uczniów zapisał się jako doskonały kompan i przyjaciel, wrażliwy, subtelny, umiejący słuchać i ciekawie opowiadać, mający ogromne poczucie humoru. Jednocześnie potrafił być stanowczy w kwestii postaw etycznych. Wywierał duży wpływ na otoczenie w charakterystyczny, nienachalny sposób.